

I. BAUDŽIAMOJI TEISĖ

TARPINIO VYKDYMO PROBLEMA LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE

Jonas Kačerauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas kacerauskas@hotmail.com

Pateikta 2004 m. sausio 19 d.

Parengta spausdinti 2004 m. liepos 15 d.

Pagrindinės sąvokos: bendrininkavimas, nusikalstamos veikos vykdytojas, tarpinis vykdymas.

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojama tarpinio vykdymo problema, kuri ilgą laiką buvo pamiršta ir bent jau oficialiai teisinėje literatūroje detalai neanalizuota. Autorius pripažįsta labai svarbią įstatymų leidėjo poziciją naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisinti ir taip išspręsti ilgai praktikoje egzistavusią tarpinio vykdymo problemą. Autorius pastebi tam tikrų teisinių šio klausimo sprendimo trūkumų, kurių atsiranda dėl kritikuotinos tarpinio vykdymo numatymo vietos ir nepakankamai tikslaus šio baudžiamosios teisės instituto galimų situacijų pateikimo Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Stengdamasis išspręsti dabartinės situacijos keblumus, kurie praktikoje iškyla kaip neteisingas veikos kvalifikavimas ir dviprasmiškas įstatymo aiškinimas, straipsnio autorius siūlo konkrečius analizuojamų problemų sprendimo variantus.

Kelių asmenų dalyvavimas nusikalstamoje veikoje dažniausia pasireiškia kaip bendrininkavimas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) 24 straipsnio 1 dalyje įteisinta, kad *bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką* [1]. Analizuojant bendrininkavimo sampratą, tampa akivaizdu, kad tarp kitų reikalavimų bendrininkavimas bus tuomet, kai kartu veikiantys asmenys yra sulaukę amžiaus, tinkamo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, ir yra pakaltinami. Išimties šiuo klausimu yra negalimos.

Kyla klausimas dėl veikos teisinio vertinimo, kai vienas iš kartu veikiančių asmenų yra nepakaltinamas arba nesulaukęs tam tikro amžiaus. Akivaizdu, kad tada bendrininkavimo nebus. Bendrininkavimo nebus ir tada, kai vienas iš kartu veikiančių asmenų veiks be kaltės.

Taigi aktualu išsiaiškinti kito asmens veikos teisinio vertinimo klausimą. Ši problema teorijoje vadinama *tarpinio vykdymo problema*.

Tarpinio vykdymo problemos atsiradimas buvo tiesiogiai siejamas su 1961 m. LR BK, kurio 18 straipsnio 3 dalis, apibrėždama vykdytoją, nurodė, kad *vykdytoju laikomas asmuo, betarpiškai padaręs nusikaltimą* [2]. Toks teisinis vykdytojo apibrėžimas, ypač nurodytas vykdytojo bruožas *betarpiškumas*, reiškė, kad pagal 1961 m. LR BK, kaip vykdytoją galėjome pripažinti tik tą asmenį, kuris betarpiškai, arba, kitais žodžiais tariant, *savo rankomis*, padaro nusikaltimą. Vadinasi, tai turėjo būti asmuo, kuris realizuodavo visus arba bent dalį nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių. Jeigu asmuo, norėdamas įvykdyti nusikaltimą, pasinaudojo baudžiamojon atsakomybėn netraukiamu asmeniu, negalėsime jo pripažinti vykdytoju, nes tokio asmens veikimo neįvardijo minėta *vykdytojo sąvoka*. Taigi sunku įsivaizduoti, kad praktikoje toks *vykdytojo* apibrėžimas būtų leidęs patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kaip vykdytojus, kurie sukurstydavo kitus asmenis padaryti nusikalstamą veiką ir kurie vienaip ar kitaip nesuvokdavo daromos veikos pavojingumo.

Ar teisinga būtų eliminuoti vieno asmens, atitinkančio nusikalstamos veikos subjektui keliamus reikalavimus, atsakomybę tik todėl, kad kitas asmuo nėra pripažįstamas tos pačios nusikalstamos veikos subjektas arba nėra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl to, kad jo veikoje nerasta kaltės? Ar teisinga tokioje situacijoje netraukti baudžiamojon atsakomybėn nė vieno asmens? Suprantama, kad tai nėra teisinga ir, jei yra bent vienas nusikalstamos veikos subjekto požymius atitinkantis asmuo, kuris veikdamas tyčia vienaip ar kitaip darė įtaką šiai nusikalstamai veikai, mes turėtume šį asmenį kaip nors susieti su padaryta veika ir patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn.

Baudžiamosios teisės teorija, kai dar galiojo 1961 m. LR BK, šią situaciją išsprendė taip: ji *vykdytoju* pavadino ir tą asmenį, kuris nusikalstamą veiką padaro ne pats, o *per tarpininką*, tai yra nusikalstamą rezultatą pasiekia pasinaudodamas asmenimis, nesuvokiančiais savo veiksmų esmės arba negalinčiais jų valdyti, arba nesulaukusiais amžiaus, tinkamo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Toks asmuo baudžiamosios teisės teorijoje ir šiandien nėra pripažįstamas kurstytoju arba organizatoriumi, nors objektyviai jo veika dažniausia yra kurstymas, jis vadinamas *netiesioginiu (tarpiniu) vykdytoju* [3, p. 273]. Tokia situacija praktikoje turėjo būti vertinama kaip vieno asmens padarytas nusikaltimas.

Nors baudžiamosios teisės teorija kaip *tarpinį vykdymą* įvardijo tik dvi situacijas: kai pasinaudojama nepakaltinamu arba nesulaukusiu tam tikro amžiaus asmeniu, dėl teisingumo būtina nurodyti, kad 1997 m. sausio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarime Nr. 1 *Dėl teismų praktikos kontrabandos byloje* 5 punkto paskutinėje dalyje numatyta ir tarpiniame vykdyme nekalto asmens situacija. Čia buvo teigiama, kad *jeigu kontrabandos dalyko gabenimas buvo realizuojamas per asmenį, nežinantį apie organizatoriaus nusikalstamą kėslą, asmuo, organizavęs tokį gabenimą, laikomas nusikaltimo vykdytoju* [4].

Tačiau nors ir yra teorinis šios problemos sprendimas, jis dar neleidžia teigti, kad problema iš esmės išspręsta, nes tarpinio vykdymo galimybė nebuvo įteisinta įstatymu. Juo, priešingai, buvo įteisintas vykdytojo betarpiškumas daromoje veikoje, o tai leidžia abejoti pasirinkto šios problemos sprendimo teisingumu, nes galima įžvelgti minėtos doktrinos ir įstatymo prieštaravimą. Kaltininkų veikų kvalifikavimas, remiantis doktrina, kai ši doktrina neįteisinta įstatymu, yra tik viena iš galimų jo aiškinimo variantų. Nors ji sėkmingai išsprendė problemą, vargu ar tokią situaciją galėtume vertinti kaip teigiamą teisinės valstybės požymį.

Vis dėlto jei 1961 m. LR BK galiojimo laikotarpiu tarpinio vykdymo problema buvo sprendžiama tik teoriškai, tai šiandien ši problema turi ir teisinį sprendimo variantą, nes dabar galiojančio LR BK 24 straipsnio 3 dalis, apibrėždama vykdytoją, nurodo, kad *vykdytojas yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus, kurie dėl tos veikos nėra kalti*. Vadinasi, įstatymas įteisina tris galimas tarpinio vykdymo situacijas: a) vykdytoju pripažįstamas asmuo, pasinaudojęs nesulaukusiu LR BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmeniu; b) vykdytoju pripažįstamas asmuo, pasinaudojęs nepakaltinamais asme-

nimis; c) vykdytoju pripažįstamas ir tas, kuris pasinaudoja dėl tos veikos nekaltais asmenimis.

Prieš tarpinio vykdymo galimų situacijų analizę straipsnio pradžioje svarbu aptarti ir tarpinio vykdymo instituto vietą baudžiamosios teisės teorijoje, nes šiam klausimui mūsų šalies baudžiamosios teisės specialistai neskyrė reikiamo dėmesio. Analizuojant baudžiamosios teisės teoriją ir LR BK, paaiškėja, kad tarpinio vykdymo klausimas glaudžiai susijęs su vienu iš bendrininkų, t. y. vykdytoju, dėl to galima daryti išvadą, kad šis klausimas yra su bendrininkavimo institutu susijusi problema. Vis dėlto tikslinga pastebėti, kad tarpinio vykdymo instituto negalima sieti su bendrininkavimo institutu, abu juos tapatinti ar kildinti vieną iš kito. Tai dvi atskiros ir savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos. Todėl labai įdomi įstatymų leidėjo pozicija, numatanti tarpinį vykdymą, kaip sudėtinę LR BK 24 straipsnio 3 dalyje pateiktos *vykdytojo* sąvokos dalį.

Kaip teisingai pastebi rusų baudžiamosios teisės specialistas A. Arutiunovas, tarpinio vykdymo klausimas negali būti siejamas su bendrininkavimu, nes terminas *nusikaltimo vykdytojas* gali būti vartojamas tik tada, kai kalbama apie bendrininkavimą. Kai nusikaltime dalyvauja tik vienas asmuo, negalime kalbėti apie *vykdytoją* ir apie *bendrininkavimą* [5, p. 3]. Šiuo atveju yra individualiai veikiantis asmuo, kuris pripažįstamas ne nusikalstamos veikos vykdytoju, o jos subjektu. Taigi galima kritikuoti minėtą įstatymų leidėjo poziciją, kai tarpinio vykdymo situacija įteisinama LR BK 24 straipsnio 3 dalyje, ir taip tarpinis vykdymas priskiriamas bendrininkavimo institutui. Tai, kad įstatyme tarpinis vykdymas apibūdinamas *vykdytojo* apibrėžime, neturi formuoti klaidingos nuomonės, kad asmuo, nusikalstamoje veikoje pasinaudojęs netraukiamais baudžiamojon atsakomybės asmenimis, yra vykdytojas. Jis gali būti vykdytojas, o gali juo ir nebūti, priklauso nuo to, ar yra bendrininkavimo situacija, t. y. ar šalia tokio asmens yra kitas bendrininko požymius atitinkantis asmuo.

Tada, kai asmuo, pasinaudojęs baudžiamojon atsakomybės netraukiamais asmenimis, vadinamas *vykdytoju*, yra nulemiamas kai kurių teoretikų noras šioje situacijoje išvelgti bendrininkavimą. A. Arutiunovas cituoja kritikuotiną T. A. Chmelevskos pateiktą nusikalstamos grupės sampratą: *nusikaltimas laikomas padarytas grupės asmenų, jei jo padaryme dalyvavo du ar daugiau asmenų, kurių bent vienas yra trauktinas baudžiamojon atsakomybės*.

Literatūroje aptinkama ir kitų gana įdomių ir vertų dėmesio nuomonių. Štai A. P. Kozlovas mano, kad būtina išplėsti *vykdytojo* sampratą ir jai skirti atskirą Baudžiamosios kodekso straipsnį. Ir vykdytojo bendrininkavimo, ir individualiai veikiančio asmens esmė ta pati, todėl vykdytoją būtų galima apibrėžti kaip individualiai arba bendrai su kitais asmenimis veikiantį asmenį [6, p. 104]. Tada tarpinio vykdymo situacijos įteisinimas greta taip suprantamo vykdytojo nesukeltų jokių aukščiau išsakytų prieštaravimų.

Aptartos baudžiamosios teisės specialistų nuomonės sėkmingai sprendžia tarpinio vykdymo vietos probleminius klausimus, be to, mūsų įstatymų leidėjo pozicija neprieštarauja minėtiems mokymo apie tarpinį vykdymą teiginiams. Visų pirma būtina atkreipti dėmesį į tai, kad bendrininkų rūšys yra pateiktos tame pačiame straipsnyje, kuriame pateikiama ir *bendrininkavimo* samprata. Vadinasi, LR BK 24 straipsniu įteisinamos situacijos, kai nusikaltimą padaro keli pakaltinami ir sulaukę atitinkamo amžiaus asmenys. Taigi galima daryti loginę išvadą, kad įteisindamas tarpinio vykdymo situaciją LR BK 24 straipsnio 3 dalyje, įstatymų leidėjas galvojo apie kelis bendrai veikiančius asmenis, net ir kai yra tarpinis vykdymas, t. y. kai šalia asmens, kuris nusikalstamai veikai įvykdyti pasinaudojo baudžiamojon atsakomybės netraukiamais asmenimis, yra padėjėjas, kurstytojas ar organizatorius. Ši išvada daroma remiantis visumine LR BK 24 straipsnio analize, tačiau gyvenime taip pat dažni atvejai, kai nusikalstamą veiką įvykdo du asmenys, iš kurių tik vieną galima traukti baudžiamojon atsakomybės. Vadinasi, įstatymų leidėjas, terminą *tarpinis vykdymas* gretindamas su vykdytojo atliekama veika, iš esmės atskleidė tik vieną tarpinio vykdymo pusę. Tačiau šis terminas turėtų būti siejamas ne su konkrečios rūšies bendrininku, o su nusikalstamos veikos vykdymu, kaip tam tikru procesu. O tokią veiką įvykdyti, pasinaudodamas netraukiamais baudžiamojon atsakomybės asmenimis, gali ir vykdytojas, ir nusikalstamos veikos subjektas.

Todėl tarpinio vykdymo numatymas LR BK 24 straipsnio 3 dalyje gali būti nepakankamai tikslus.

Praktiškai situacija, kai asmuo nusikalstamoje veikoje pasinaudoja kitais nusikalstamos veikos subjekto požymių neturinčiais asmenimis, galėtų būti sėkmingai išspręsta plėtojant nusikalstamos veikos įrankių ir priemonių teoriją. Pavyzdžiui, dažni atvejai, kai baudžiamosios teisės teorija kaip nusikalstamos veikos įrankius ir priemones įvardija materialius daiktus, su kuriais vienaip ar kitaip yra padaroma nusikalstama veika [7, p. 105]. Nusikalstamos veikos įrankiai ir priemonės – tai veikos metodai, gyvi ir negyvi komponentai, kuriuos naudodamas kaltininkas veikia baudžiamosios teisės ginamą vertybę [8, p. 259]. Matome, kad įrankiams priskiriami ne tik negyvos materijos daiktai, nes galimos situacijos, kai asmuo, norėdamas sužaloti, užsiundo šunį, kuris pakenkia nukentėjusiojo sveikatai ar atima gyvybę. Tada už nusikalstamą veiką atsako šunį užsiundęs asmuo, kaip nusikalstamos veikos subjektas, o šuo laikomas veikos įvykdymo įrankiu.

Taigi akivaizdu, kad nusikalstamos veikos įrankiais galima pripažinti ir gyvus sutvėrimus, todėl lyg ir teisinga asmenis, kurie nėra traukiami baudžiamojon atsakomybėn dėl to, kad nėra nusikalstamos veikos subjektai arba nėra kalti dėl tos veikos, priskirti nusikalstamos veikos įrankių kategorijai ir taip išplėsti nusistovėjusią nuomonę. Šiai pozicijai pritaria rusų baudžiamosios teisės specialistas A. V. Naumovas – jis taip pat tokį asmenį laiko nusikaltimo įrankiu [9, p. 309].

Analogišką išvadą pateikia A. V. Serebnikova, analizuodama Vokietijos baudžiamojo kodekso 25 straipsnį ir nurodydama, kad vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką arba pats, arba pasinaudodamas kitu asmeniu, kuris yra nusikalstamos veikos padarymo „priemonė“ [10, p. 396].

A. P. Kozlovas taip pat sunkiai randa ribą, kuri tiksliai atskirtų asmenį, betarpiškai darantį nusikalstamą veiką, naudodamas įrankius ar priemones, ir asmenį, kuris toje veikoje naudoja kitus asmenis. Autorius kaip pavyzdį pateikia žmogžudysčių vystymosi eigą: pirmą kartą žmogus kitą nužudydavo savo rankomis, vėliau, vystantis technikai, žmogus stengėsi nedaryti nusikaltimų savo rankomis, todėl naudojo įvairius įrankius ar priemones: ietis, kirvius, lazdas, peilius, kulkas, raketas ir pan. Net ir tada mes, neatsižvelgdami į nusikalstamos veikos priemonių ir įrankių kokybės įvairumą, kalbame apie betarpiškai veikiantį asmenį. Norėdamas pasiekti nusikalstamus tikslus ir „atitraukti rankas nuo nusikaltimo“, žmogus pradeda naudoti ir gyvus sutvėrimus: gyvates, dramblius, šunis, mažamečius vaikus, psichiškai nesveikus žmones ir pan. Taigi kyla klausimas, ar reikia pripažinti tarpiniu vykdymu atvejus, kai į nusikaltimą įtraukiami negalintys būti nusikalstamos veikos subjektais ir nekalti asmenys. Baudžiamojoje teisėje vyrauja teigiamas atsakymas. A. P. Kozlovas klausia *kodėl* ir teigia, kad tokiose situacijose tokių asmenų sąmonė veikiama komandos atitinkamai elgtis, dėl to šie žmonės neįsivaizduoja savo elgesio realaus pavojingumo. Vadinas, jie yra lyg užprogramuotos raketos [6, p. 99].

Toks analizuojamos problemos sprendimas, kai betarpiškai nusikalstamą veiką padaręs asmuo tarpinio vykdymo situacijoje priskiriamas nusikalstamos veikos priemonėms ar įrankiams, sukeltų dar daugiau atkaklių diskusijų, kurios remtųsi tuo, kad žmogų priskirti įrankių (daiktų) kategorijai negalima bent jau dėl moralinių nuostatų. Be to, jei įrankiai ir priemonės, tarp jų ir gyvūnai, dėl įvykdytos nusikalstamos veikos neišgyvena jokių neigiamų emocijų, tai asmenys, nesulaukę amžiaus, tinkamo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, nepakaltinami ar nekalti dėl tos veikos, gali patirti tam tikrų neigiamų emocijų ar pajusti neigiamas padarytos nusikalstamos veikos pasekmes.

Apibendrinant galima teigti, kad tarpinis vykdymas yra lyg savotiška tarpinė grandis tarp vieno asmens daromos veikos ir bendrininkavimo situacijos, todėl tarpinio vykdymo glaudus ryšys su bendrininkavimo institutu yra akivaizdus. Šie du institutai panašūs tuo, kad jiems būdingi keli kartu veikiantys asmenys. Remiantis šių institutų kiekybine charakteristika, t. y. tuo, kad visada veikia bent jau du asmenys, galima suformuluoti savarankišką tarpinį vykdymą, bendrininkavimą ir šiam artimus kitus baudžiamosios teisės institutus apimančią ke-

lių asmenų dalyvavimo nusikalstamoje veikoje institutą. Todėl, remiantis tarpinio vykdymo numatymu LR BK 24 straipsnio 3 dalyje, vėlgi galima pritarti tokiai įstatymo leidėjo pozicijai, nes LR BK IV skyrius skirtas nusikalstamos veikos stadijoms ir formoms, o bendrininkavimas bei tarpinis vykdymas ir yra savarankiškos nusikalstamos veikos padarymo formos. Todėl įstatymo leidėjui, tarpinio vykdymo situaciją įteisinus bendrininkavimo institutui skirtame LR BK straipsnyje, į pagalbą turėtų ateiti baudžiamosios teisės teorija su aukščiau aptartų klausimų sprendimo variantais.

Aptardami įstatyme įteisintas tarpinio vykdymo situacijas, detaliau paanalizuosime tuos atvejus, kai nusikalstamoje veikoje asmuo pasinaudoja dėl tos veikos nekaltais asmenimis, nes ši situacija suponuoja ketvirtą įstatyme nenumatytą tarpinio vykdymo galimybę.

Kai mes kalbame apie nekaltus dėl nusikalstamų pasekmių asmenis, dažniausia susiduriame su kazuso problema, kitaip dar vadinama *įvykiu be kaltės*. Taigi kyla klausimas, kaip vertinti situaciją, kai vienas asmuo nėra kaltas dėl kilusių nusikalstamų pasekmių, tačiau kitas asmuo tyčia buvo susietas su jomis. Pavyzdžiui, autobusų stotyje solidus vyras paprašo piliečio A. atnešti jam kiek toliau stovintį lagaminą, nes pasak vyro, jis pasitempė koją ir negali to padaryti pats. Pilietis A., manydamas, kad tai vyriškio nuosavybė, ramiai paima nurodytą lagaminą ir atiduoda solidžiai atrodančiam vyriškiui. Šis padėkoja ir, ramiai pasiėmęs lagaminą, šlubčiodamas nueina. Tuomet tikrasis lagamino savininkas, kuris tuo metu pirko bilietus, pastebėjęs, kad dingo jo daiktai, iškvietė policiją, ir pilietis A. buvo sulaikytas, nes liudininkai nurodė, kad tai jis paėmė nukentėjusiojo lagaminą. Ar galima traukti pilietį A. baudžiamojon atsakomybėn? Suprantama, kad neįrodžius kaltės jo veiksmuose, jis nebus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, o vagystės subjektu turėtų būti pripažintas minėtas solidus vyriškis.

Iš pirmo žvilgsnio ši naujovė lyg ir nekelia didesnių problemų, be to, ji papildomai išplečia tarpinio vykdymo galimas situacijas, todėl nusipelno tik pozityvaus vertinimo. Tačiau tai ne visiškai teisinga. Svarbu iškelti tokį klausimą: ar pasinaudojęs kaltais dėl įvykio asmenimis, vykdytojas jau nebeprapažįstamas vykdytoju ir ar jo statusas tokioje situacijoje atitinkamai turėtų pasikeisti į kurstytojo arba organizatoriaus statusą? Kaip tik tokia išvada ir galima, remiantis LR BK 24 straipsnio 3 dalies loginiu metodu. Kitaip sakant, vykdytojas yra tas, kuris pasinaudoja nekaltais dėl įvykio asmenimis, vadinasi, nėra pripažįstamas vykdytoju, kuris pasinaudoja kaltais dėl to įvykio žmonėmis. Viskas lyg ir teisinga, tačiau tik tada, kai kalbame ne apie bet kokį tų asmenų kaltumą, bet tik apie tyčinį. Jau minėta LR BK 24 straipsnio 1 dalis numato tik tyčinę bendrininkavimo formą. Taigi ir kurstytojas, ir vykdytojas, ir kiti bendrininkai privalo veikti tyčia. Vadinasi, jei nebus tyčios vykdytojo veiksmuose, tai nebus ir bendrininkavimo, o jei nėra vykdytojo, nėra kurstytojo ar organizatoriaus. Kaip tuomet reikėtų įvardyti tų asmenų veiką? Pripažinti juos vykdytojais nebegalėsime, nes jų sukurstyti asmenys yra kalti (neatitinka LR BK 24 str. 3 d. reikalavimo), tačiau jų kaltė pasireiškia ne tyčia, o kita kaltės forma, t. y. neatsargumu.

Grįžkime prie anksčiau minėto pavyzdžio ir pakoreguokime situaciją. Pilietis A. jau anksčiau matė, kaip tą lagaminą prie savęs buvo prisitraukęs asmuo, nusiųkęs pirkti bilieto, tačiau nebuvo tuo įsitikinęs. Vadinasi, pilietis A. pradeda abejoti, ar tas lagaminas tikrai yra to pono, kuris prašo jį paduoti. Tačiau pilietis A. nesivargina pasitikslinti ir rizikuoja, vadinasi, veikia nusikalstamo pasitikėjimo forma. Suprantama, tik dėl šio fakto jis netaps vagystės bendrininku, nes pati vagystės sudėtis reikalauja tyčinės kaltės formos, kuri piliečio A. veiksmuose neįžvelgiama. Jo nebus galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Pagal LR BK 24 straipsnio 3 dalį, negalėsime patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir solidaus vyriškio, kadangi piliečio A. veiksmuose įžvelgiama neatsargi kaltės forma, kuri neleis minėto pono pripažinti ir vykdytoju, ir kurstytoju.

Logiškai mąstant, tokia išvada gali būti kritikuojama aiškinimu, kad galbūt įstatymo leidėjas asmens nekaltumą siejo su konkrečia kaltės forma, įteisinta konkrečiame Baudžiamojų kodekso specialiosios dalies straipsnyje. Pavyzdžiui, vagystės atveju reikalaujama, kad asmens kaltė pasireikštų tyčine kaltės forma, vadinasi, galime manyti, kad jei pateiktame

pavyzdyje asmens psichinis santykis su veika pasireiškia tam tikra kaltės forma, netinkama norint inkriminuoti atitinkamą BK straipsnį, jis veikia nekaltai. Tokia išvada yra galima, tačiau galimos ir tam tikros situacijos, kurioms pasiūlytas problemos sprendimo variantas nebegalios.

Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kai vieno asmens veikla pagal pasekmes gali būti apibrėžta tyčia, o kitas, tarpininkas, veikia neatsargiai ir yra reali galimybė patraukti *nekaltą tarpininką* baudžiamojon atsakomybėn už neatsargią nusikalstamą veiką, kai tokia veika yra baudžiama. Pavyzdžiui, pas pilietį K. susirinko pasilinksminti pažįstamų draugų kompanija. Įpusėjęs linksmybėms, šeimininkas vienam iš savo svečių parodė mokomosios paskirties sprogmenį. Toliau kalbantis apie jį, šeimininkas pasiūlė išeiti į balkoną ir pagąsdinti kokį *atsitiktinį* kaimyną. Kai svečias sutiko, šeimininkas sukeitė sprogmenis, tačiau tikrasis sprogmuo sukėlė svečiui įtarimą, nes buvo visai kitos rūšies. Vis dėlto šeimininkui pavyko įtikinti, kad ir šis sprogmuo yra taip pat mokomasis, tačiau tokių jis turi daugiau ir negaila išmesti. Patikėjęs svečias metė sprogmenį į buto šeimininko nurodytą kaimyninį balkoną. Nuo sprogo žuvo kambaryje buvęs žmogus. Kaip vėliau paaiškėjo, buto savininkas priklausė nusikalstamai grupei ir buvo susipykęs su kaimynu dėl mašinos stovėjimo vietos, jis kaimynui net grasino, kad pastarąjį pamokys, nes tas *nežino su kuo kalba*. Akivaizdu, kad šiuo atveju bendrininkavimo, tyčia nužudant kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu, nebus, nes nėra abiejų asmenų tyčios šiame nusikaltime. Tačiau nuo anksčiau analizuoto pavyzdžio šis skiriasi tuo, kad baudžiamasis įstatymas numato ir betarpiškai veiką atlikusio asmens atsakomybę, kaip neatsargų gyvybės atėmimą pagal LR BK 132 straipsnio 1 dalį. Kyla klausimas, kaip vertinti buto šeimininko veiksmus. Pripažinti jį kurstytoju, nužudžiusiu kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu, kažin ar pavyks, nes kaip jau buvo pastebėta, neįmanomas kurstymas, jei nėra bendrininkavimui būtinų požymių. Pripažinti tokį asmenį vykdytoju pagal LR BK 24 straipsnio 3 dalį taip pat negalėsime, nes betarpiškai veiką padaręs asmuo yra kaltas dėl nusikaltimo ir baustinas pagal LR BK.

Suprantama, tai yra spraga, kuri spalvingoje teisėsaugos institucijų praktikoje gali pasitaikyti, ir nereikėtų šios galimybės neigti kaip nerealios. Juk jei įstatymu įteisinta situacija, kad vykdytojas gali veikti per nekaltą tarpininką, tai, vadinasi, realiai galimos situacijos, kai tas tarpininkas bus kaltas, bet *nepakankamai*, kad susidarytų bendrininkavimo situacija.

Atsižvelgiant į tai, kad tarpinio vykdymo problema ilgą laiką egzistavo tik teorijoje, tačiau realiai šios teorijos buvo laikomasi ir praktikoje, galima tikėtis, kad ši analizuojama problema taip pat bus sprendžiama teoriškai, nors besikeičianti ir nuolat stiprėjanti Lietuvos, kaip teisinės valstybės, idėja neturėtų leisti praktikai svarbių klausimų reguliuoti tik teoriniu lygmeniu.

Įdomi šiuo klausimu yra jau minėto rusų baudžiamosios teisės specialisto A. P. Kozlovo pozicija: jis mano, kad atvejus, kai asmuo pasinaudoja neatsargiai veikiančiais asmenimis, negalima priskirti tarpinio vykdymo situacijoms. Jis išskiria tris aplinkybes, kurios, pasak jo, neleidžia asmens, nusikalstamoje veikoje pasinaudojusio neatsargiai veikiančiu asmeniu, pripažinti nusikalstamos veikos vykdytoju: 1) situacijose, kai neatsargiai padaroma žala, yra betarpiškai veikiantis vykdytojas, ir antro vykdytojo, kai yra priežastiniu ryšiu susijusi vienai veika ir viena pasekmė, būti negali, netgi jei ir tas kitas asmuo veikė tyčia; 2) būtent neatsargiai veikiantis asmuo yra pripažįstamas nusikalstamos veikos autoriumi; 3) šiuo atveju turime neatsargų bendrininkavimą, kuriame tam tikru būdu pasiskirstoma vaidmenimis [6, p. 97].

Atsižvelgiant į tai, klausimus dėl asmens nusikalstamos veikos, kai pasinaudojama neatsargiai veikiančiu asmeniu, teisinio vertinimo galima būtų išspręsti dviem būdais: 1) pradėti plėtoti naują mūsų baudžiamajai teisei neatsargaus bendrininkavimo teoriją ir numatyti tokių bendrininkų baudžiamosios atsakomybės klausimus; 2) tarpiniu vykdytoju pripažinti ir tą asmenį, kuris pasinaudoja neatsargiai veikiančiais asmenimis, o neatsargiai veikiančio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą spręsti atskirai. Atsižvelgiant į tai, kad vargu ar mūsų baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje bus plėtojama neatsargaus bendrininka-

vimo įgyvendinimo galimybė, reikėtų daugiau dėmesio skirti antrajam iškelto klausimo sprendimo variantui.

Galima daryti prielaidą, susijusią su paskutiniu pavyzdžiu, kad panašiais atvejais kaltininkų veikos realiai bus kvalifikuojamos taip: betarpiškai nusikalstamą veiką atlikęs asmuo, kuris veikė neatsargiai, atsakys už neatsargų žalos padarymą tuo atveju, jei LR BK tokia veika bus kriminalizuota, o asmuo, kuris pasinaudos neatsargiai veikiančiu asmeniu, bus pripažintas tos nusikalstamos veikos subjektu arba vykdytoju. Tokios pozicijos šalininkai savo nuomonę greičiausia bandys argumentuoti tuo, kad visgi analizuojamu atveju betarpiškai realizavęs veikos objektyviuosius požymius asmuo nėra kaltas dėl netiesioginiam vykdytojui inkriminuojamos veikos įvykdymo. Pavyzdyje dėl nužudymo kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu tokia argumentacija pasireikštų tuo, kad betarpiškai veikęs asmuo nepadarą vadinamajam netiesioginiam vykdytojui inkriminuojamame straipsnyje (BK 129 str. 2 d. 7 p.) numatytos veikos. Tai tiesa, nes betarpiškai veikiančiam asmeniui inkriminuojamas tik neat-sargus gyvybės atėmimas.

Tačiau ir ši pozicija logikos požiūriu negali būti laikoma teisinga, nes *tarpininkas* yra kaltas ir tokia situacija nepakliūva į įstatyme įteisinto tarpinio vykdymo rėmus. Autoriaus nuomone, LR BK 24 straipsnio 3 dalyje įteisinta aplinkybė (...) *arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti* (...) negali būti pritaikoma tik konkrečiam atvejui, kai situacija sutapatina su konkrečiame LR BK straipsnyje įteisinta kaltės forma. Nurodyta aplinkybė turėtų būti suprantama taip, kad *nekaltu tarpininku* būtų galima pripažinti tokį betarpiškai nusikalstamą veiką padariusį asmenį, kuris yra visiškai nekaltas dėl objektyviai įvykdytos ir realiai tikrovėje pasireiškusios veikos, ir kad jo kaltumo klausimas nebūtų siejamas tik su straipsnyje įteisintos kaltės variantu.

Taigi siūlyčiau pakeisti LR BK 24 straipsnio 3 dalį taip:

3. *Vykdytojas yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba asmenis, nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus, arba kitus neatsargiai veikiančius ar dėl tos veikos nekaltus asmenis. Jei nusikalstamą veiką padarė keli baudžiamojon atsakomybėn trauktini asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju).*

Panašiai analizuojamas klausimas yra išspręstas 1996 m. Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse, kurio 33 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad tarpinis vykdymas įmanomas dviem įstatyme nurodytais konkrečiais atvejais (pasinaudojus neturinčiu tinkamo amžiaus asmeniu arba nepakaltinamu asmeniu) ir esant kitoms Baudžiamajame kodekse nurodytoms aplinkybėms [11]. Rusų baudžiamosios teisės specialistai kitoms aplinkybėms priskiria nekaltą žalą padarymą (28 str.), fizinę ar psichinę prievartą (40 str.), įsakymo vykdymą (42 str.) ir atvejus, kai vykdytojas pasinaudoja neatsargiai veikiančiais asmenimis [7, p. 407]. Kaip matome, nekonkretizuotas galimų tarpinio vykdymo situacijų įteisinimas leidžia lanksčiau taikyti šią normą, leidžia netiesioginiu vykdytoju pripažinti ir neatsargiai veikiančią asmenį.

Straipsnio pabaigoje verta iškelti ir griežtesnės atsakomybės asmenims, nusikalstamoje veikoje pasinaudojusiems nepakaltinamais, nesulaukusiais įstatyme numatyto amžiaus, nekaltais ar neatsargiai veikiančiais asmenimis, klausimą. Šio klausimo sprendimas yra aktualus, nes taip veikiančią pažeidžiamas ne tik tos nusikalstamos veikos tiesioginis objektas, bet dažnai žala padaroma ir tiesiogiai tą veiką įvykdžiusiam asmeniui. Panašiai šis klausimas sprendžiamas LR BK 159 straipsnyje, kuris numato atsakomybę už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką, – taip apsaugomi paties vaiko interesai ir jo sveikata. Tačiau pasigendame nepakaltinamų, nekaltų ar neatsargiai veikiančių asmenų apsaugos nuo tokių veikų ir tai turėtų būti pripažinta įstatymo spraga. Kita vertus, jei pripažįstama, kad įtraukus vaiką į nusikalstamą veiką, visuomet jam yra padaroma žala, tai nepakaltinamų, nekaltų ar neatsargiai veikiančių asmenų įtraukimas į nusikalstamą veiką ne visuomet gali jiems sukelti kokių nors neigiamų pasekmių, tačiau tokios žalos padarymo tikimybė yra gana didelė. Todėl tokiai šių asmenų apsaugai nebūtina numatyti specialių normų LR BK specialiojoje da-

lyje, tačiau būtų galima pasiūlyti LR BK 60 straipsnį papildyti 12 punktu taip: *veiką padarė asmuo, pasitelkęs nepakaltinamus asmenis ar nesulaukusius šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus, neatsargiai veikiančius ar dėl tos veikos nekaltus asmenis, jei jiems dėl tokio asmens veikimo buvo padaryta moralinė, fizinė ar materialinė žala.*

Išvados ir siūlymai

1. Tarpinio vykdymo institutas yra artimas bendrininkavimui, tačiau nėra šio baudžiamosios teisės instituto dalis, nes esant tarpiniam vykdymui, nusikalstamos veikos subjektas padaro nusikalstamą veiką, pasinaudodamas nusikalstamos veikos subjekto požymių neturinčiu ar dėl tos veikos nekaltu asmeniu.

2. Tarpinio vykdymo institutas kartu su bendrininkavimu ir jam artimais kitais baudžiamosios teisės institutais (pvz., prisidėjimu prie nusikalstamos veikos padarymo) sudaro savarankišką kelių asmenų dalyvavimo nusikalstamoje veikoje institutą.

3. Nepakankamai tiksli yra tarpinio vykdymo įteisinimo vieta LR BK. Asmuo, kuris padaro nusikalstamą veiką, pasinaudodamas nepakaltinamais, nesulaukusiais įstatyme numatyto amžiaus ir nekaltais asmenimis, bus pripažintas nusikalstamos veikos vykdytoju tik tuomet, kai nusikalstamą veiką bendrai įvykdys bent trys asmenys, iš kurių bent du atitiks bendrininkams keliamus reikalavimus. Kitu atveju toks asmuo gali būti pripažintas tik nusikalstamos veikos subjektu. Kita vertus, terminas *tarpinis vykdymas* turėtų būti siejamas su vykdymu, kaip procesu, o ne su vienu iš bendrininkų, t. y. vykdytoju.

4. LR BK 24 straipsnio 3 dalyje įteisinti trys tarpinio vykdymo atvejai, kurie nėra išsamus galimų situacijų sąrašas. Problema gali iškilti tada, kai nusikalstamos veikos subjektas nusikalstamai veikai įvykdyti pasinaudos neatsargiai veikiančiu asmeniu. Taigi siūloma tarpinio vykdymo galimų situacijų sąrašą papildyti atveju, kai nusikalstamai veikai įvykdyti pasinaudojama ir neatsargiai veikiančiu asmeniu.

5. Tarpinio vykdymo metu yra didelė tikimybė, kad bus padaryta žala ir betarpiškai nusikalstamą veiką įvykdžiusiems asmenims, todėl verta sugriežtinti ir jais pasinaudojusių asmenų atsakomybę, t. y. numatyti savarankiškas nusikalstamų veikų sudėtis ar visiems atvejams bendrą baudžiamąją atsakomybę sunkinančią aplinkybę.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89–2741.
2. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961. Nr. 18–147.
3. **Baudžiamoji** teisė. Bendroji dalis. Sud. A. Abramavičius ir kt. – Vilnius: Eugrimas, 2003.
4. **1997 m. sausio 16 d.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 1 „Dėl teismų praktikos kontrabandos byloje“. <http://litlex.ltu.lt/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?id=23464SZd=kontrSBF=4>
5. **Арутюнов А.** Проблемы ответственности соучастников преступления // Уголовное право. 2000. № 3.
6. **Козлов А. П.** Соучастие традиции и реальность. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
7. **Уголовное** право. Часть общая, часть особенная. Ред. Л. Д. Гаухман, Л. М. Колодкин. – Москва: Юриспруденция, 1999.
8. **Курс** уголовного право. Общая часть. Ред. Н. Ф. Кузнецова, И. М. Тяжкова. – Москва: Зерцало-М, 2002. Т. 1.
9. **Наумов А. В.** Российское уголовное право. Общая часть. – Москва: БЕК, 2000.
10. **Уголовное** право зарубежных стран. Часть общая. Ред. И. Д. Козочкин. – Москва: ОМЕГА-Л, 2003.
11. **Уголовный** кодекс Российской Федерации. – Москва: Брандес, 1996.

The Problem of Intermediary Offence in the Criminal Code of Lithuania

Lecturer Jonas Kačerauskas

Law University of Lithuania

Keywords: *complicity, principle, intermediary offence*

SUMMARY

When we speak about a person who commits an actus reus, usually we speak about a criminal. The same person in the case of complicity in a crime is a principle. Thus, principal is the one who participates in a crime and commits it. Almost always, of course, he will be the person who committed the crime him or herself. But occasionally this will not be so. For the crime may have been committed by the hands of an innocent agent incurred no criminal liability by doing it. This innocent agent has no blamable intentions in what he did. In such a case, the man who instigates this agent is the real offender. Criminal law of Lithuania also foresees other situations of intermediary offence or mediate principal*.

Criminal Code of Lithuania under subsection 24 (3) provides for such cases of indirect committing of a crime:

- 1. When the real offender commits a crime by the hand of irresponsible;*
- 2. When the real offender commits a crime by the hand of the person, who is juvenile offender and cannot incur the criminal liability;*
- 3. When the real offender commits a crime by the hand of a person, who isn't guilty.*

The author of this article analyses the third situation, taking into account that the first two were not even provided for in the Criminal Code of Lithuania of 1961, but were described in the theory, and the last one is totally new for the Criminal Code and for the theory. The author notices, that the parliament made a right decision envisaging an intermediary offence in the Criminal Code of Lithuania of 2000. However, there are some problematic aspects of this concept. It is not a secret, that when we are talking about complicity, we have in mind a deliberate act of the principal and other accessories. Hence, if two persons committed a crime, and one of them is not guilty, there will be no complicity and the second one will carry full responsibility as a mediate principle. But how should we qualify an act of the persons, when one of them instigates another to commit a crime, and this one is not guilty, but not enough to pronounce him an innocent agent. It is possible that instigator acts intentionally and the person, who commits a crime by own hands, commits it by negligence. The author of this article is afraid, that in such cases an instigator will not be amenable, because we cannot use the rules of complicity and the rules of indirect committing of a crime too, taking into account that such situations are out of the borders of institute of intermediary offence.

These are the reasons why the author is proposing to amend subsection 24 (3) of the Criminal Code of Lithuania of 2000, including into institute intermediary offence and the situation when the real offender uses the hands of a person who acts by negligence for the committing of a crime.

---

* The terms are used describing situation when the real offender does a crime by hands of another. In such cases criminal law theory uses the term of an innocent agent, describing only a person, who commits a crime by his hand (directly), but is not guilty because of several circumstances.